

KRİPTO PARA VE GÖZETİM: NAKİTSİZ TOPLUMUN İNŐASI

Mustafa ŐAHİN*

ÖZET

Bu alışma, kripto paraların nakitsiz topluma geçiş sürecinde oynadığı rolü, gözetim toplumu ve özgürlük dengesi, teknolojik altyapı ve hükümet politikaları, kripto paraların ulusal para birimlerine etkisi ve kişisel verilerin korunması ile ilgili sorunlar çerçevesinde ele almaktadır. Kripto paraların anonimlik sağlaması ve blockchain teknolojisinin işlemleri izlemeyi zorlaştırması, nakitsiz toplumun cazibesini artırmaktadır. Ancak, nakitsiz topluma geçişin tamamlanabilmesi için birden fazla faktörün bir araya gelmesi gerekmektedir. Kripto paraların bu geçişteki rolü ve potansiyel etkileri, finansal işlemlerin izlenebilirliğini artırabilirken, kişisel özgürlükleri de sınırlayabilmektedir. Ayrıca, kripto paraların ulusal para birimlerine ve bireylerin finansal davranışlarına olan etkileri de tartışılmaktadır. Çalışma, nakitsiz toplumun geleceği ve kripto paraların gözetim toplumu inőasında nasıl bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır. Nakitsiz topluma geçişle birlikte finansal işlemlerin izlenebilirliğinin artması, tam bir gözetim toplumunun inőasına yol açabilir. Bu bağlamda, kripto paraların gizliliği ve izlenebilirliği arasındaki denge vurgulanmaktadır. Çalışma, kripto paraların yükselişi ve nakitsiz toplum kavramının gelişimi arasındaki ilişkiyi analiz eden bir literatür taraması ve analitik bir yaklaşım sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kripto Paralar, Nakitsiz Toplum, Gözetim Toplumu, Gözetim, Blockchain Teknolojisi

CRYPTOCURRENCY AND SURVEILLANCE: CONSTRUCTING THE CASHLESS SOCIETY

ABSTRACT

This study examines the role of cryptocurrencies in the transition to a cashless society, focusing on the balance between surveillance society and freedom, technological infrastructure and government policies, the impact of cryptocurrencies on national currencies, and issues related to the protection of personal data. The anonymity provided by cryptocurrencies and the difficulty in tracking transactions due to blockchain technology increase the appeal of a cashless society. However, multiple factors must converge for a full transition to a cashless society. The role and potential impacts of cryptocurrencies in this transition include increased traceability of financial transactions and potential restrictions on personal freedoms. Additionally, the effects of cryptocurrencies on national currencies and individual financial behaviors are discussed. The study explores the future of a cashless society and how cryptocurrencies may contribute to building a surveillance society. The increase in traceability of financial transactions with the transition to a cashless society could lead to the establishment of a full surveillance society. In this context, the balance between the privacy and traceability of cryptocurrencies is emphasized. The study provides a literature review and an analytical approach to the relationship between the rise of cryptocurrencies and the development of the cashless society concept.

Keywords: Cryptocurrencies, Cashless Society, Surveillance Society, Surveillance, Blockchain Technology

* Öğr.Gör., Harran Üniversitesi, m.sahin@harran.edu.tr, 0000-0003-2527-9426

1. GİRİŞ

Kripto paralar, dijital ve merkezi olmayan para birimleri olarak blockchain teknolojisi üzerine inşa edilmektedir. Bu teknolojinin temelinde, işlemlerin güvenli ve anonim bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayan bir kayıt defteri sistemi bulunmaktadır. Kripto paraların yükselişi, geleneksel para sistemlerine yönelik ideolojik bir meydan okuma olarak kabul edilebilir. Kripto paralar, merkezi olmayan yapıları sayesinde, merkezi otoritelerin denetim ve kontrolünden bağımsızdır.

Nakitsiz toplum kavramı ise, fiziksel para birimlerinin yerini dijital para birimleri veya diğer elektronik ödeme yöntemlerinin aldığı bir toplum yapısını ifade etmektedir. Bu kavram, dijital ödeme yöntemlerinin artması ve kripto paraların benimsenmesiyle daha da önem kazanmaktadır. Nakitsiz toplumda, tüm finansal işlemler elektronik olarak yapılır ve para transferleri dijital ortamda gerçekleşir. Bu dönüşüm, bireylerin günlük finansal işlemlerini kağıt para veya madeni paralar yerine akıllı telefonlar veya diğer elektronik cihazlar aracılığıyla gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kripto paraların nakitsiz toplumun oluşumundaki rolünü ve etkilerini incelemektir. Kripto paraların toplumsal etkilerini değerlendirmek, ulusal para birimlerinin yerini alabilme potansiyellerini anlamak ve bu yeni dijital para birimlerinin toplum üzerindeki ekonomik, sosyal ve politik etkilerini analiz etmek önemlidir. Ayrıca, kripto paraların gözetim toplumu kavramıyla olan ilişkisi de bu çalışmada ele alınacaktır. Gözetim toplumu, bireylerin sürekli olarak izlenmesi ve denetlenmesi gerektiği fikrini içeren bir toplumsal düzeni ifade etmektedir. Kripto paraların anonimlik sağlaması ve işlemlerin izlenmesini zorlaştırması, bu bağlamda önemli bir tartışma konusudur. Uluslararası düzeyde, kripto paraların yol açtığı riskler ve sağladığı avantajlar hakkında henüz bir genel uzlaşmaya varılamamıştır. Bazı ülkeler, uluslararası alanda gündem oluşturmak ve ekonomik yaptırımları atlatmak için kripto paraları kullanma eğilimindeyken, diğer ülkeler kendi kripto paralarını oluşturma veya anonim kripto paraları yasaklama yaklaşımını benimsemekte ve mevcut kripto paralara endişeyle yaklaşmaktadırlar. Bu nedenle, kripto paraların gelişimi ve kabulünün toplumsal dinamiklerini anlamak için yapılan bu çalışma, kripto paraların ulusal ve uluslararası düzeydeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

Kripto paraların yükselişi, geleneksel para sistemlerine yönelik ideolojik bir meydan okuma olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda bu olgu, parayla ilgili şüpheleri artırmakla kalmayıp, ulusal para sistemlerinin doğasına yönelik riskleri, ekonomik sömürüyü ve hatta şiddet biçimlerini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bağlamda, sosyolojik olarak bu çalışma, kripto paraların toplumsal etkilerini incelemekte ve ulusal para birimlerinin yerini alabilme potansiyellerini değerlendirmektedir (Efe, 2021: 594). Ayrıca, kripto paraların gelişimi ve kabulünün toplumsal dinamiklerini anlamak için önemli bir konuya eğilmektedir. Kripto paralar, geleneksel finansal sistemlerde görülmeyen ekonomik ilişkileri ve güç dinamiklerini ortaya çıkarabilmektedir. Araştırmacılar, kripto paraların toplumlar üzerindeki ekonomik, sosyal ve politik etkilerini analiz ederek, bu yeni dijital para biriminin yaygınlaşması durumunda nasıl bir toplumsal dönüşüme yol açabileceğini anlamaya çalışmaktadır. Uluslararası düzeyde, kripto paraların yol açtığı riskler ve sağladığı avantajlar hakkında henüz bir genel uzlaşmaya varılmamıştır. Bu nedenle bazı ülkeler, uluslararası alanda gündem oluşturmak ve ekonomik yaptırımları atlatmak için kripto paraları kullanma eğilimindedirler. Diğer yandan, birçok ülke kendi kripto parasını oluşturma veya anonim kripto paraları yasaklama yaklaşımını benimsemekte ve mevcut kripto paralara endişeyle yaklaşmaktadırlar.

Bu bağlamda kripto parayla birlikte gözetleme hususunda ulus devletler derin endişeler yaşamaktadır. Çünkü merkeziyetsiz olan bu para birimleri denetleme ve gözetlemeye imkân

vermemektedir. Bu da yeni bir dünya dzenini işaret etmektedir. Ulus devletlerin gelecekteki konumunun sarsılması ulus devletleri tedirgin etmiş olup yeni tedbirler almaya itmektedir. Bu tedbirlerden birisi dijital bir para birimi inşa etmeleri olmuştur. Bu durum, ilk durumdan daha vahim bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Küresel glerin hedeflediği tam gözetim sistemidir; ancak bu kez arada ulus devletler olmayıp sadece kendileri bulunmaktadır. Böylelikle yeni dünya dzenini inşa etme sürecini yürütebilmektedirler. Bunu yaparken daha adil ve eşit bir dünya sloganını kullanmaktadırlar. Bu bağlamda birey, yeni bir fanusa hapsedilmektedir. Bu durumun, merkeziyetsiz, takip edilemeyen para olgusunun üzerine inşa edileceği varsayılmaktadır. Çalışmada ele aldığımız konu başlıkları eleşitel bir bakışla değerlendirilmektedir. Son tahlilde sadece ulus devlet değil, bireyin kendisinin de kendine yabancılaştırılacağı bir tam gözetim ve denetimden bahsedilebilir. Kripto paralara yükledikleri anlam üzerinden “bireyin eşit ve adil bir hakka sahip olacağı iddiasından” bahsedilerek bunun yapılıyor olması da ayrı bir ironidir.

Gözetleme, önceden yaygın olarak ulus devlet eliyle gerçekleştirilirken, günümüzde bu işlev küresel şirketler aracılığıyla yapılmakta ve bu süreçte ulus devletler, dolayısıyla ulus devleti oluşturan bireyler yok sayılmaktadır. Bu durum, bireyin iç dinamiklerinden bağımsız olarak dış bir faktör tarafından totaliter bir manipülasyona maruz kalması anlamına gelmektedir. Bu noktada küresel otoritelerin ulus devletin üstünde bir güç elde edip bireye müdahalesi söz konusu olabilmektedir. rnek olması hasebiyle Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimi süreci ve gelinen son noktada bir devletin yok oluşu her şeyden önce milyonlarca insanın sefalete ve mahvoluşa terkedilişi gösterilebilir.

Kripto para birimleri, merkezi olmayan bir para birimi olarak kabul edilir ve geleneksel bankacılık sistemlerine alternatif olarak görülmektedir. Blockchain teknolojisi kullanılarak gerçekleştirilen işlemler, herhangi bir merkezi otorite tarafından kontrol edilmediği için, bazıları tarafından gözetim toplumunun kapsamı dışında bir alan olarak görülmektedir. Ancak, kripto para birimleri hala finansal sistemle bağlantılıdır ve dolayısıyla gözetim toplumu tarafından izlenebilirler. Farklı eleşitel bir bakış açısını da dikkate almak önemlidir. Kripto paralar, nihayetinde dijital bir defterdir (Atik ve diğerleri, 2021: 158); ortada bir defter varsa, onu yazan ve şekillendiren birileri de mutlaka vardır. Bu çalışmada, kripto para ile gözetleme arasındaki ilişki ele alınmaktadır. İlk olarak, kripto para birimleri ve blockchain teknolojisinin nasıl çalıştığı açıklanmaktadır. Ardından, kripto para birimleri ve gözetim toplumu arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Son olarak, kripto para birimleri ve gözetleme arasındaki ilişkinin neticesinde ortaya çıkan nakitsiz toplum tartışılmaktadır.

Çalışmada yöntem olarak, literatür taraması benimsenmiştir. Tarama yaparken analitik bir yaklaşım sunulmaktadır. Bu çalışmanın önemi, kripto paraların giderek daha fazla benimsenmesi ve kullanılmasının, geleneksel para birimlerinin yerini alabilecek bir toplum yapısının gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak ve gelecekteki olası senaryoları değerlendirmek açısından yüksektir. Ayrıca, bu çalışma zgn bir bakış açısı sunarak, kripto paraların nakitsiz topluma geçişteki rolünü tartışmaya açmaktadır.

2. KRİPTO PARA BİRİMLERİ VE BLOCKCHAIN (BLOKZİNCİR) TEKNOLOJİSİ

Kripto paraların, para olarak kabul edilebilmesi için değerlendirilmesi gereken ilk adım, paranın temel fonksiyonlarının incelenmesidir. Bir şeyin para olarak kabul edilmesi, genellikle ekonomide üç temel fonksiyonu yerine getirebilmesine dayanır. Bu fonksiyonlar, birincil olarak mübadele vasıtası olma, ikincil olarak değer saklama ve ncl olarak hesap birimi olma fonksiyonlarını içermektedir (Mishkin, 2016: 96-97). Ayrıca, bazı bakış açılarına göre, para ödeme standardı fonksiyonunu da yerine getirmelidir. İşte bu bağlamda, John Maynard Keynes, bireylerin ve işletmelerin parayı işlem, ihtiyat ve spekülasyon amacıyla tuttuklarını belirtir (Keynes, 2010:

173). Keynes'e göre, bu yaklaşım, paranın temel fonksiyonlarının uygun bir şekilde uygulanması durumunda, işlem amacıyla kullanımı ve değişim aracı olma fonksiyonunun benzer olduğunu, aynı şekilde ihtiyat ve spekülasyon amaçlarıyla kullanımı da değer saklama fonksiyonuna yakın olduğunu göstermektedir (Atik vd., 2021: 158).

Kripto paralar ve blockchain (blokzincir) teknolojisinin temel kavramlarını anlamak önemlidir. Bitcoin, açık kaynaklı bir kodla geliştirilmiş ve blokzincir teknolojisinin temelini oluşturan ilk kripto para birimidir. Blokzincir (Blockchain), kripto paraların ana teknolojisi olarak kullanılan dağıtılmış bir muhasebe defteridir. Ayrıca, hata toleransına sahip olan bu teknoloji, eşler arası (peer-to-peer) ağı kullanarak dijital ödemeleri mümkün kılar. Kripto para terimi, bugün Bitcoin, EOS, XRP, Litecoin, Ethereum gibi kodlarda ve kodlama yöntemlerinde kriptografik olarak kullanılan para birimlerini kapsayan genel bir terimdir (İşler vd., 2019: 73).

2009 yıllarında, Bitcoin anonim bir kullanıcı ya da daha fazla kullanıcı tarafından geliştirilmiştir. Bitcoin'in asıl kurucusunun kimliğine dair hala net bir bilgi bulunmamaktadır (Dağlı, 2019: 41), ve bu konuda çeşitli spekülasyonlar bulunmaktadır. Bitcoin'in ortaya çıkışı, daha sonraki birçok kripto para birimiyle birlikte yeni bir ödeme sisteminin temellerini atmıştır.

Kripto para birimleri, blockchain teknolojisi kullanarak gerçekleştirilen işlemlerin herhangi bir merkezi otorite tarafından kontrol edilmediği bir para birimi olarak kabul edilmektedir. Blockchain teknolojisi, bir ağdaki işlemlerin kaydını tutan bir dijital defterdir (Çetinkaya, 2018: 14). Bu dijital defter, ağdaki tüm kullanıcılar tarafından güncellenmektedir ve bu nedenle merkezi bir otorite tarafından kontrol edilmez.

Blokzincir, işlem kayıtlarını sürekli büyüyen bir liste olarak koruyan ve bu kayıtların güvenliğini çalınma veya değiştirilme risklerine karşı sağlayan bir dağıtık veritabanı olarak tanımlanabilir (İşler vd., 2019: 76). Aşağıdaki şekil 1'de blokzincirinin dağıtık ağ mimarisinin görseli paylaşılmıştır.

Şekil 1. Blokzincirinin Farklı Ağ Mimarileri ve Dağıtık Ağ Mimarisi

Kaynak: İşler vd., 2019: 76.

Kripto paralar, dünya genelinde bir yatırım aracı olarak giderek daha fazla ilgi görmektedir ve insanlar için çekici bir para birimi seçeneği sunmaktadır. Bu para birimlerinin güçlü ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Ancak, en önemli zayıflıklarından biri ve bir tehdit unsuru, hala tam anlamıyla yasal bir çerçeveye sahip olmamaları ve bazı durumlarda kayıt dışı olarak kullanılmalarıdır. Kripto paraların dünya genelinde 600 milyar dolarlık bir büyüklüğe ulaşmış olması, ülkelerin bu para birimleriyle ilgili politika ve düzenlemeleri gözden geçirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Çetinkaya, 2018: 20). Uluslararası piyasada giderek daha fazla kabul gören bir para

sistemi olarak, devletler bu tür bir finansal altyapıyı oluşturma konusunda büyüyen bir zorunluluk hissetmektedir.

3. KRİPTO PARA BİRİMLERİ VE GÖZETİM TOPLUMU

Kripto para birimleri, yasa dışı faaliyetlerde kullanılması ve kara para aklama gibi suçlarla bağlantılı olabileceği düşünöldüğünde, yetkililerin kripto para birimleri ile ilgili faaliyetleri izlemesi ve denetlemesi gerekmektedir. Kripto para birimlerinin değiştirildiği borsalar, geleneksel finansal piyasalarla aynı düzenlemelere tabidir ve bu borsaların faaliyetleri gözetleme toplumu tarafından izlenebilir.

Ancak, kripto para birimleri, özellikle de anonim kripto para birimleri, gözetleme toplumu için zorlu bir alan olabilir. Anonim kripto para birimleri, işlemleri gerçekleştiren kişilerin kimliğini gizlemek için tasarlanmıştır. Bu nedenle, bu tür kripto para birimleri, yasa dışı faaliyetlerde kullanılmaya daha uygun hale gelebilir. Kripto para birimleri, gözetleme toplumunda tartışmalı bir konu haline gelmiştir. Bu konu, kripto para birimlerinin anonim işlemlere olanak tanınması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Anonim işlemler, işlemleri yapan kişilerin kimliğinin belirsiz kalmasına neden olabilir ve bu da yasa dışı faaliyetlerin gerçekleştirilmesine imkân tanyabilmektedir.

Gözetleme toplumu, kripto para birimlerini denetleyebilmek için bazı adımlar atmaktadır. Bu adımların en önemlisi, kripto para borsalarının denetlenmesidir. Kripto paraların borsaları, kullanıcıların kripto para birimlerini diğer para birimleriyle takas edebileceği yerlerdir. Bu borsalar, kullanıcıların kimlik bilgilerini talep ederek, kara para aklama ve diğer yasa dışı faaliyetleri engellemeye çalışırlar. Bunun yanı sıra, bazı ölkeler kripto para birimlerini yasaklamışlardır. Örneğin, Çin, kripto para birimleri ve ICO'ları (initial coin offering) yasaklamıştır (Voaturkce, 2021). Bu yasaklama, kripto para birimlerinin yasa dışı faaliyetler için kullanılması riskini azaltmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bazı ölkeler kripto para birimleri üzerinde sıkı bir denetim uygulamaktadırlar. Örneğin, Japonya, kripto para birimlerini yasal bir ödeme yöntemi olarak tanıyan ve kripto para birimi borsalarını düzenleyen yasaları kabul etmiştir (Graham, 2017). Bu düzenlemeler, kripto para birimlerinin yasa dışı faaliyetler için kullanılmasını önlemeye ve kullanıcıların güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Gözetim kelimesi, genellikle gizli ve gizemli faaliyetleri çağrıştırmakta, ancak aslında daha genel ve günlük anlamları da içermektedir. Kökeni Fransızca "surveiller" fiiline dayanmakta ve temel olarak belirli insan davranışlarına özel bir dikkat göstermeyi ifade etmektedir (Lyon, 2018: 18). Örneğin, bir alışveriş merkezindeki güvenlik kameraları, mağaza sahiplerinin müşterileri ve envanterlerini izlemek için kullanılmaktadır. Bu kameralar, günlük yaşamın bir parçası olarak gözetimi temsil etmektedir. Aynı şekilde, bir trafik ışığı'nın işleyişi, sürücülerin güvenliği için trafik kurallarına uymalarını sağlayan bir tür gözetimdir.

Gözetme, gözlem yapma, gözetim ve gözetleme kavramları birbirleriyle yakından ilişkilendirilen ancak temelde farklı anlamları taşıyan terimlerdir. Burada ele aldığımız gözetim nosyonu, gözetim ve gözetleme kavramlarını içine alan bir anlam taşımaktadır. Kavramsal olarak, gözetim, genellikle gizlilik ve otorite tarafından yönetilen bir hiyerarşiye atıfta bulunan bir terimdir. Başka bir deyişle, gözetim, hem bir üstün gücün diğerlerini denetleme anlamını taşıyan gözetmeyle hem de bir toplumun izlenmesi, takip edilmesi, kategorilendirilmesi ve bu verilerin güç amaçları için saklanması ve gerektiğinde denetim amacıyla kullanılması anlamını taşıyan gözetlemenin birleşimini ifade etmektedir (Gürdal, 2021: 425). Gözetim toplumu bağlamında ele alındığında, gözetim kavramı, modern toplumlarda yaygın bir şekilde kullanılan ve insanların yaşam tarzlarını etkileyen bir terim olarak öne çıkmaktadır. Gözetim toplumu kavramı, bireylerin sürekli olarak izlenmesi ve denetlenmesi gerektiği fikrini içermektedir. Bu durum hem kişisel gizliliğin sınırlarını hem de otorite

tarafından yönetilen bir hiyerarşi ve kontrol yapısını içermektedir. Yani, gözetim toplumu, modern toplumlarda yaşam tarzlarının gözetim ile çevrildiği bir kavramdır. Gözetim toplumu kavramının altında yatan karmaşıklığı ve bu terimin modern toplumun işleyişine nasıl entegre olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Gözetim toplumu, teknolojik ilerlemelerin ve toplumsal yapıların bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir kavramdır ve bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediği konusunda önemli bir perspektif sunmaktadır.

Modern dünya, sadece görme isteğinin ötesinde bir gözetleme ve denetleme kültürünün egemen olduğu bir evreni simgelemektedir. Temaşa etmeyi anlatan geleneksel "göz" kavramının yerine gözetim, güvenlik ve mahremiyet gibi kavramları içermekte ve modern şehirleri ve bireyleri düzenlemenin temel aracı haline gelmektedir (Can ve Ulutaş, 2021: 31). Gözetim, modern dünyanın belirgin bir ürünü olmakla beraber dünyayı modern olarak oluşturmaya yardımcı olmaktadır (Lyon, 2003: 161). Gözetim, bir kişinin, bir grup veya toplumun belirli amaçlar doğrultusunda izlenmesi ve denetlenmesi işlemi olarak tanımlanabilir. Bu tür izleme, sadece bireylerin veya grupların doğrudan faaliyetlerini veya toplumsal tercihlerini takip etmekten ibaret değildir, aksine sıklıkla bireylerin kişisel bilgilerinin ve verilerinin saklanması yoluyla gerçekleşir (Karakehya ve Usluadam, 2016: 189). Dolayısıyla, gözetim kavramı, günlük hayatta kullanılan anlamından çok daha geniş bir spektrumu içermekte ve sosyoloji bağlamında önemli bir yere sahip olmaktadır.

Gözetim, iki farklı perspektifle ele alınmaktadır. İlk olarak, toplumun eylemlerini yönlendirmek amacıyla bilgi depolamanın bir aracı olarak hizmet edebilen bireylerin, grupların veya genel olarak toplumun davranışlarının toplanmasıyla ilgilidir. İkincisi ise, doğrudan bireylerin veya grupların davranışlarının yanı sıra toplumsal davranışların izlenmesini içermektedir (Gidens, 2008: 24). Bunlar arasında, birincisi 'bilgi depolama yoluyla gözetim' olarak adlandırılabilirken, ikincisi 'doğrudan izleme yoluyla gözetim' olarak tanımlanır (Lyon, 2006: 15).

Lyon'a göre (1997: 272), bireyler, gözetim toplumunda numara dizileri ve kodlanmış harflere dönüşmüş durumdadır. Kişisel bilgiler, detaylı bir şekilde devletin ve büyük şirketlerin veri tabanlarında saklanmakta, işlenmekte ve gerektiği zaman kullanılmaktadır. Egemen güçler, enformasyon teknolojilerini kullanarak dünya genelinde yaygın bir gözetim mekanizması oluşturarak bir tür "küresel panoptikon" yaratmaktadırlar (İsmayılov ve Sunal, 2012: 24). Günümüzde, bilgi artık yalnızca toplumsal ilişkilere dayalı bir olgu olmaktan çıkmış, bireylerin ve grupların etkinlikleri ile iletişimlerinin gözetlenmesi sonucunda üretilen bir kavram haline gelmiştir. Toplumsal dinamikler artık bireysel ve kolektif eylemlerden doğan bilgiye dayanmaktadır. Bunun bir yansıması olarak birey olabildiğince sanal dünyaya adapte edilmeye çalışılmaktadır. Kripto paralar bunun için kullanılan yöntemlerden birisidir. Çünkü tarihsel olarak insanlık, ihtiyaçlarını ve hırslarını tatmin etmek için farklı yöntemlere başvurmuştur. Bu açıdan bakıldığında, para insanların hırslarını tatmin etmek ve kazanç elde etmek amacıyla kullanılan yaygın bir araç olmuştur. Kripto paraların, sahip olduğu yüksek kazanç potansiyeli ve kolay erişim imkanları, insanların finansal hırslarını uyandırmış ve bu yeni ekonomik olgunun cazibesini artırmıştır.

Bugün, insanlar gün boyunca ağ tabanlı ve bilgisayar destekli teknolojilerin etkisi altında yaşamaktadır (Can ve Ulutaş, 2021: 32). Bu etki, sadece fiziksel erişimle sınırlı değildir; aynı zamanda kablosuz ve kablolu bağlantılar aracılığıyla çevremizi kuşatmış durumdadır. Bu bağlantılar, insanların nerede bulunduğunu, ne yaptığını ve nereye gittiğini izleme olanağı sunmaktadır (Lyon, 2013: 11). Aynı şekilde, kripto paralar da geleneksel finansal sistemi aşan yeni bir dijital finansal evrenin parçasıdır. Bu dijital varlıklar, insanların ödeme yapma, değer saklama ve transfer etme şekillerini kökten değiştirmiştir. Kripto paraların sosyolojik etkileri, toplumsal kabulden ekonomik değişime kadar uzanmaktadır. Bu dijital varlıkların kabul edilmesi ve yaygınlaşması, geleneksel finansal sistemin sınırlarını zorlamaktadır. Ayrıca, kripto paralar, bireylerin kişisel finansal

işlemlerini daha özel hale getirebilirken, aynı zamanda yasa dışı faaliyetlere zemin hazırlayabilir. Bu, toplumun güvenlik ve düzenleme endişelerini artırabilmektedir.

Günümüzde, gözetimin çift yönlü bir yapısı bulunmaktadır. Bu çift yönlü yapının bir yönü, gündelik hayatın alışılmışlığı içinde kaybolmuş durumdadır. Alışveriş, araç kullanma, telefon görüşmeleri gibi günlük eylemlerimizle neredeyse fark edilmez hale gelmiştir. Ancak diğer yönü, bu gözle görülmeven çerçevenin içinde yer alan dijital ağdır ve bu dijital örgü, gündelik alışkanlıkların altında sessizce varlığını sürdürmektedir. Bu ikili yapı, gözetim toplumunun karmaşıklığını ve derinliğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda, bu iki yönün birbirleriyle etkileşimi, bireylerin yaşamlarını ve toplumsal ilişkilerini büyük ölçüde etkileyebilir. Bu nedenle, araştırmacılar, günümüzdeki gözetim pratiklerini incelemekte ve bu çift yönlü yapının toplumsal etkilerini araştırmaktadır (İsmayılov ve Sunal, 2012: 24). Günümüzde, dijital gözetim giderek daha karmaşık ve ince detaylı hale gelmiştir, ancak bireyler genellikle bu gözetim faaliyetlerinin farkına varmazlar veya bu faaliyetlerin kapsamını tam olarak anlayamazlar (Lyon, 1997: 17-18).

Gözetim toplumu kavramı, modern dünyada yaşam tarzımızın gözetimle sarıldığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda üstümüzdeki göz, her an ve her yerde mevcuttur ve kaçınılmazdır. Her birimizin kişisel kayıtlarının ayrı ayrı tutulduğu vergi dosyası, hasta özgeçmiş, seçmen kaydı gibi mahrem bağlamlarda kaydedilen veriler, günlük yaşamın her sathına yayılmaktadır. Yemek yerken, seyahat ederken, telefon görüşmesi yaparken, sokakta yürürken, alışveriş yaparken, spor salonunda egzersiz yaparken, çalışırken bir dizi denetim gerçekleşmekte, görüntüler yakalanmakta ve kayıtlar tutulmaktadır (Lyon, 2013: 45). Bu kavram, toplumun her anında ve her yerinde sürekli bir gözetim altında olduğu fikrini öne sürmektedir. Modern yaşamın her alanında kişisel bilgilerin izlendiği ve kaydedildiği bu gözetim, bireylerin özel hayatlarına müdahale etmektedir. Günlük aktivitelerimiz, gözetim süreçleriyle iç içedir. Bu bağlamda, gözetim toplumu kavramı, sosyolojik bir perspektiften modern yaşamın incelenmesine katkı sağlamaktadır.

Gözetim olgusu üzerine odaklanan bu ana vurgu, yeni iktidar ilişkilerini ve bireyler üstündeki etkileri incelemiş olan Michel Foucault'a aittir. Gözetim konusundaki çalışmalar, Jeremy Bentham'ın "panoptikon" kavramından beslenmiş ve aslında Foucault ile daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Panoptikon, gözetim amacıyla tasarlanmış merkezi bir yapıdır ve bir kule etrafında birçok hücreden oluşmaktadır. Bu yapı, bir gardiyanın birçok mahkûmu aynı anda denetleyebileceği bir düzeni temsil etmektedir (Toktaş vd., 2012: 26). Foucault'nun gözetim toplumu konusundaki çalışmaları, panoptikonun fikri etrafında dönmektedir. Ona göre, modern toplumlarda gözetim, bireylerin davranışlarını düzenlemenin ve kontrol etmenin anahtarıdır. Panoptikon, gözetim ve denetim mekanizmalarının sembolik bir temsili olarak görülmekte ve modern toplumun iktidar ilişkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır (Gürdal, 2021: 425). Bu bağlamda, gözetim ve iktidar ilişkilerinin temelini atan bu düşünceyi açıklamakta ve Foucault'nun bakış açısını anlamamıza katkı sağlamaktadır. Foucault'nun çalışmaları, gözetim toplumu ve bireylerin üzerindeki etkileri konusunda derinlemesine bir perspektif sunmaktadır.

Görülenin denetlenebilir olduğu düşüncesi, gözetim ve gözlem metaforunun önemini vurgulamaktadır. Panoptikon metaforunda, gözetlenenler artık sadece özne-nesne ilişkisinin bir yansıması olarak görülmemekte; aynı zamanda çok yönlü bir gözlem eylemi ile tüm yönleriyle gözlemlenebilen nesnelere haline gelmişlerdir. Bu durum, gözetim mekanizmalarının karmaşıklığını ve bireylerin bu süreçlerle etkileşimini anlama çabalarını öne çıkarır. Gözetim, modern toplumda hem bireysel özgürlükleri hem de toplumsal yapıları şekillendiren önemli bir kavramdır (Lyon, 1997: 292). Foucault'nun panoptikon konseptindeki düzenlemenin düzeltici özelliğini göz ardı etmemek önemlidir. Cezalandırma, ödüllendirme ve denetim vasıtasıyla iktidar, bireylerle doğrudan irtibat kurmakta ve bireyleri sistemin menfaatleri yönünde dönüştürmektedir. Bu bağlamda, iktidarın kitle

üzerindeki gözetleme işlevi, yalnızca teknolojik gelişmelerle sınırlı olarak düşünülmemelidir. Bu durum, sosyolojik açıdan bireylerin ve toplumun yapılandırılmasında iktidar ilişkilerinin karmaşıklığını vurgulamaktadır. Foucault'nun analizi, gözetim ve iktidar arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyerek toplumsal yapıların nasıl şekillendiğini anlamamıza katkıda bulunmaktadır. Bu perspektif, modern toplumda teknolojik gelişmelerin ve iktidar ilişkilerinin nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamak için önemli bir araç sunmaktadır. Feodal yapının günlük yaşam pratikleriyle ilişkilendirilen gözetim Ortaçağ toplumunda farklı bir boyut kazanmaktadır. Modern toplumda ise ulus-devletin ve kapitalist sistemin etkisiyle, gözetim sistematik bir vasıf elde etmiştir. Enformasyon toplumunda ise gözetim, ileri teknolojiye ve evvelki dönemlerle mukayese edildiğinde daha fazla totaliter bir vasıf kazanan iktidar ilişkilerine dayalı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, gözetim kavramı, toplumsal yapılanmanın değişen dinamikleriyle şekillenmiş ve modern toplumda devletin ve ekonomik sistemlerin etkilerini yansıtmaktadır (İsmayılov ve Sunal, 2012: 24). Bu bağlamda, gözetim mekanizmalarının tarihî gelişimini ve toplumsal yapılarla etkileşimini analiz ederek, modern toplumun karmaşık dinamiklerini anlamaya katkıda bulunabilir. Yüksek teknolojiyle birlikte hayatımıza giren kripto paralar bu noktada tartışmalı bir olgudur.

Panoptikon kavramı, modern toplumlarda gözetim mekanizmalarını anlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Panoptikon, iktidarın bireyleri sürekli izleme ve denetleme yeteneğini simgelemektedir. Ancak, günümüz gözetim toplumu, panoptikon kavramının ötesine geçmiştir. Modern gözetim toplumunu daha iyi anlamak için literatürde yeni kavramlar ortaya atılmıştır. Örneğin, Sinoptikon ve Omnioptiko kavramları bu bağlamda oldukça önemlidir. Sinoptikon, pek çok kişinin az sayıda kişiyi izlemesi durumunu ifade ederken, Omnioptikon, gözetimin her yönüyle ve her yerde mevcut olduğunu, bireylerin hem fiziksel hem de dijital alanlarda sürekli izlenebildiğini ifade etmektedir. Sinoptikon kavramı, medya ve sosyal medya platformları aracılığıyla birçok bireyin az sayıda kişiyi veya etkinliği gözlemlemesini tanımlamaktadır. Günümüz toplumunda, insanlar televizyon, internet ve sosyal medya aracılığıyla sürekli olarak belirli bireyleri veya grupları izleyebilmektedir. Bu durum, geleneksel panoptikon modelinden farklı olarak, gözetimin geniş kitleler tarafından yapıldığı bir dinamik ortaya koymaktadır. Omnioptikon kavramı ise, modern gözetim toplumunun dinamiklerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Bu kavram, gözetimin sadece merkezi otoriteler tarafından değil, aynı zamanda çeşitli dijital platformlar ve ağlar aracılığıyla her an her yerde yapıldığı bir durumu ifade etmektedir. Gözetim artık sadece fiziksel alanlarla sınırlı kalmayıp, dijital dünyada da her an mevcut hale gelmiştir. Bireylerin çevrimiçi etkinlikleri, alışveriş alışkanlıkları, sosyal medya kullanımları gibi birçok dijital iz, sürekli gözetim altında tutulmaktadır (Bitirim Okmeydan, 2017).

Kripto paraların merkezi olmayan yapısı, panoptikon modeline direnç göstermektedir. Merkezi olmayan finansal sistemler, bireylerin anonim kalmasına olanak tanımaktadır ve bu da gözetim toplumunun etkisini azaltabilir. Ancak, blockchain teknolojisi ile tüm işlemler kaydedildiği için, bu işlemler izlenebilir ve analiz edilebilir. Bu nedenle, kripto para birimleri hem gözetimden kaçmanın bir yolu hem de yeni bir gözetim aracı olarak görülebilir. Omnioptikon kavramı bağlamında, kripto paraların sağladığı anonimlik ve izlenebilirlik arasındaki denge, modern gözetim toplumunun dinamiklerini anlamak için kritik bir öneme sahiptir.

Günümüzde internet teknolojilerinin hızla gelişmesi, bireylerin dijital izler bırakma eğilimini artırmaktadır. İnternet, bankacılık işlemleri, çevrimiçi alışverişler ve sosyal medya kullanımı gibi birçok alanda hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Bu durum, dijital izlerin işlenmesi ve kullanılması, enformasyon çağında bir gözetim toplumu oluşturmaktadır. İnternet kullanıcıları, çevrimiçi faaliyetlerini izlemek ve analiz etmek amacıyla oluşturulan veri izleri bırakmaktadır. Sermaye sahipleri, bu dijital izleri kendi amaçları doğrultusunda kullanarak, kullanıcıların

davranışlarını anlamaya ve yönlendirmeye çalışmaktadır (Yıldırım, 2022: 106). Koşar'a göre Kullanıcıların izlenmesi ve gözetilmesi, modern toplumun bir gerçeği haline gelmiştir. Koşar'ın çalışmasında da vurgulandığı gibi, sosyal medya platformları, özellikle YouTube, kullanıcılarının davranışlarını yapay zekâ algoritmaları aracılığıyla takip ederek onların beğenilerini yönlendirmektedir (Koşar, 2024: 15-16). Bu bağlamda, kripto para birimleri; bu dijital gözetim bağlamında özellikle önemli bir rol oynamaktadır. Bu para birimleri, kişisel finansal işlemleri gizli tutma potansiyeli sunarken, aynı zamanda dijital izler bırakma riskini azaltabilir. Ancak, bu durum kripto paraların anonimlik sağladığı anlamına gelmemektedir, çünkü bu alanın da izlenmesi ve düzenlenmesi gerekebilir. Kripto paraların gözetim toplumu bağlamında nasıl bir rol oynadığı, finansal özgürlüğün ve kullanıcı mahremiyetinin dengelenmesi açısından önemli bir sorundur.

Gözetim uygulamalarının toplumsal yaşamda bu denli etkili olmasının ana nedenlerinden biri, teknoloji ile iktidar arasındaki yakın iç birliğidir. Teknolojideki hızlı gelişmeler ve sosyo-ekonomik değişiklikler, gözetim pratiğini hızla kurumsallaştırmış ve toplumu pek çok yönden sıkı bir gözetim altına almaktadır. Bireyler, günlük yaşamlarının her anında, özellikle üretim ve tüketim faaliyetlerinde, merkezi bir gözetim mekanizmasının dikkati altına girmektedir. Toplumsal yaşamın aktif katılımcıları ve tüketicileri olarak, endüstri toplumuyla birlikte gözetim uygulamalarının etkilerini her geçen gün daha fazla hissetmeye başlamışlardır (Olgun, 2010: 538). Bu bağlamda Modern toplum, teknolojinin etkisiyle her geçen gün daha fazla gözetim altına alınmaktadır. Özellikle dijital teknolojilerin yaygınlaşması, insanların günlük yaşamlarını, özel ve kamusal etkinliklerini izlemenin daha kolay ve yaygın hale gelmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, bireylerin davranışları ve etkinlikleri daha yakından takip edilmektedir. Örneğin, güvenlik kameraları artık birçok kamusal alanda yaygın olarak bulunmaktadır. Bu kameralar, kentlerin sokaklarında, alışveriş merkezlerinde, hava limanlarında ve daha birçok yerde insanların faaliyetlerini kaydetmektedir. Aynı şekilde, dijital ödeme yöntemleri ve internet alışverişi, bireylerin harcamalarını ve alışkanlıklarını daha yakından takip etme olanağı sunmaktadır. Bu veriler, reklamcılık ve pazarlama alanlarında kullanılarak tüketici davranışlarına etki edebilir. Gözetim, sadece güvenlik ve ticaretle sınırlı değildir. Aynı zamanda hükümetler ve kurumlar da vatandaşların ve çalışanların faaliyetlerini izlemek için teknolojiyi kullanmaktadır. Örneğin, birçok ülkede vergi mükellefleri elektronik olarak izlenmektedir ve bu veriler vergi tahsilatı ve denetimi için kullanılmaktadır. Bu da gözetimin, toplumsal yaşamın farklı alanlarında nasıl etkili olduğunun bir göstergesidir. Teknoloji ile iktidar arasındaki bu yakın iç birliği, gözetim pratiğinin toplumsal yaşamda giderek daha etkili hale gelmesine neden olmaktadır. Bu etkiyi anlamak, günümüzün dijital çağında bireyler olarak daha dikkatli ve bilinçli bir şekilde teknolojiyi nasıl kullanmamız gerektiğini düşünmemize yardımcı olabilir.

Kripto para birimleri ve gözetim toplumu arasındaki ilişki tartışmalıdır. Kripto para birimleri, anonim işlemlere olanak tanınması nedeniyle yasa dışı faaliyetler için kullanılabilereği endişelerini artırmaktadır. Ancak, kripto para birimleri borsalarının denetlenmesi, yasaklamalar ve sıkı düzenlemeler gibi adımlar, kripto para birimlerinin yasa dışı faaliyetler için kullanılmasını engellemeye çalışmaktadır.

Özetle bireylerin kripto para birimlerini, merkezi otoritelerin finansal aktiviteleri izleyebildiği geleneksel finansal sistemlerden farklı bir yapı olarak görüp, bireysel kullanıcıların anonimliğini koruyabilecekleri bir sistem olarak düşünülebilir. Yani, bireyler kripto para birimlerinin, merkezi otoritelerin müdahalesine karşı dirençli olması ve şifreleme teknolojileri sayesinde güçlü bir gizlilik sunması nedeniyle, kişisel verilerin korunması ve anonimliğin sağlanması açısından bir alternatif olabileceğini düşünebilirler. Bu gizlilik merkezi otorite ve birey arasında olmaktadır. Bu durumun üçüncü tarafı var ki her iki olgunun da haricinde kripto parayı piyasaya süren ve kontrol eden küreselciler (ya da merkezi otorite ve bireyin üstünde olduğunu iddia eden

taraf). Bu durum kriptonun gizlilik sağladığı algısı cazibesinden göz ardı ettirilmiştir. Bu duruma itiraz olması muhtemel; çünkü kripto para birimleri belli bir iz bırakır ve blockchain teknolojisi sayesinde izlenilebilir (İşler vd., 2019: 76). Zaten bu cümlelerin cazibesi üçüncü tarafı göz ardı ettirmektedir.

4. NAKİTSİZ TOPLUM VE KRİPTO PARA

Nakitsiz toplum kavramı (Bátız-Lazo vd., 2014: 104), geleneksel para birimlerinin yerini dijital para birimleri veya diğer ödeme yöntemlerinin aldığı bir toplum yapısını ifade eder. Kripto para birimleri ise blockchain teknolojisi üzerine inşa edilmiş olup, merkezi otoriteler tarafından kontrol edilmediği iddia edilen para birimleridir. Bu nedenle, nakitsiz toplum ve kripto para birimleri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Nakit kullanımının azalması, dijital ödeme yöntemlerinin artması ve kripto para birimlerinin benimsenmesi, nakitsiz topluma geçişin bir aşaması olarak görülebilir. Özellikle, blockchain teknolojisi ile hızlı ve anonim ödemeler yapılabilir ve bu durum kripto para birimlerinin popülerliğini artırmaktadır. Tamamen nakitsiz bir toplumun mümkün olup olmadığı ve kripto para birimlerinin ne kadar yaygınlaşacağı tartışmalı bir konudur. Ancak, kripto para birimleri giderek daha fazla kabul görmekte ve kullanılmaktadır, bu da nakitsiz bir topluma doğru önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Kripto paraların alışverişlerde kullanımı da artmaktadır. Örneğin, bir dönem Tesla, elektrikli araç satışlarında Bitcoin ile ödeme kabul etmiştir (Reuters, 2021). Bunun yanı sıra, büyük şirket ve online perakendeci, ödeme seçenekleri arasında kripto paraları da eklemektedir. Overstock.com gibi e-ticaret siteleri, Bitcoin ve diğer kripto paralarla ödeme kabul eden platformlardan sadece birkaçıdır (Wired, 2014). Ayrıca, restoranlar, oteller ve hatta bazı havayolu şirketleri kripto para ödemelerini kabul ederek, bu dijital para birimlerinin günlük hayatta kullanımını artırmaktadır (Traveldailynews, 2014; Cryptonews, 2023). Tamamen nakitsiz bir toplumun mümkün olup olmadığı ve kripto para birimlerinin ne kadar yaygınlaşacağı tartışmalı bir konudur. Ancak, kripto para birimleri giderek daha fazla kabul görmekte ve kullanılmaktadır, bu da nakitsiz bir topluma doğru önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

a) Finansal Piyasalar ve Nakitsiz Toplum Kavramı

Son yirmi yılda, finansal piyasalar ve kurumlar, düzenlemelerin azalması, serbestleşme, küreselleşme ve bilgisayar teknolojilerinin ilerlemesi gibi genel eğilimlerin etkisiyle köklü bir dönüşüm ve genişleme yaşamıştır. Uluslararası sermaye akışları hızlanmış; piyasalar yeni ve karmaşık enstrümanlar geliştirmiştir ve finansal işlemlerin hızında dramatik bir iyileşme, finansal işlem maliyetlerini önemli ölçüde düşürmüştür (Fabris, 2019: 53). Bu bağlamda, nakitsiz toplum kavramı, fiziksel banknotların yerini dijital ödeme yöntemlerinin aldığı bir toplumu tanımlamaktadır. Bu dönüşüm, bireylerin günlük finansal işlemlerini kağıt para veya madeni paralar yerine akıllı telefonlar veya diğer elektronik cihazlar aracılığıyla gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir. Bu değişiklik, sosyal etkileriyle birlikte gelmektedir. Nakitsiz toplum, tüketici harcamalarından suç önleme stratejilerine kadar birçok alanda toplumsal değişikliklere yol açmaktadır.

b) Kripto Paraların Sosyolojik Boyutları ve Ekonomik Etkiler

Aynı dönemde, kripto paralar da finansal dünyada önemli bir yer edinmiştir. Kripto paralar, merkezi olmayan dijital varlıklar olarak bilinmekte ve geleneksel finansal kurumları devre dışı bırakarak insanların doğrudan dijital varlık transferi yapmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, finansal işlemlerin toplum içindeki güç dinamiklerini değiştirebilmektedir. Kripto paraların kabulü ve kullanımı, toplumun farklı kesimlerinde farklı sosyolojik sonuçlara yol açabilmektedir. Finansal dönüşümün sosyolojik boyutunu incelediğimizde, nakitsiz toplumun ve kripto paraların toplum

üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu görebilmekteyiz. Bu değişiklikler, tüketici alışkanlıklarından ekonomik güç dinamiklerine kadar birçok alanı etkileyebilmektedir.

Kripto paraların kabulü ve kullanımı, toplumun farklı kesimlerinde farklı sosyolojik sonuçlara yol açabilmektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan bireyler, kripto paralar sayesinde finansal sisteme dahil olabilmektedirler (Narayanan vd., 2016). Ayrıca, Zimbabwe gibi hiperenflasyonla mücadele eden ülkelerde, Bitcoin gibi kripto paralar, değer koruma aracı olarak kullanılmaktadır (İMF, 2010; Brookings, 2022).

Sonuç olarak, finansal dönüşümün sosyolojik boyutunu incelediğimizde, nakitsiz toplumun ve kripto paraların toplum üzerinde önemli etkilere sahip olduğu görülmektedir. Bu önemli değişiklikler arasında tüketici alışkanlıklarının değişmesi, ekonomik güç dinamiklerinin yeniden şekillenmesi ve finansal katılımın artması yer almaktadır. Kripto paralar, tüketicilere daha fazla ödeme seçeneği sunarak alışveriş alışkanlıklarını değiştirmekte ve dijital ödemeleri yaygınlaştırmaktadır (Baur, Hong, ve Lee, 2018). Ayrıca, kripto paralar, merkezi finansal kurumların etkisini azaltarak ekonomik gücü daha geniş kitlelere yaymaktadır (Catalini ve Gans, 2019). Bu değişiklikler, tüketici alışkanlıklarından ekonomik güç dinamiklerine kadar birçok alanı etkileyebilmektedir.

c) Ödeme Alışkanlıkları ve Toplumsal Etkiler

Günümüzde finansal dönüşüm, ödeme alışkanlıklarında köklü değişikliklere yol açmakta ve nakitsiz toplum kavramını güçlendirmektedir. Kredi ve banka kartlarının yaygınlaşması, geleneksel nakit kullanımını geriletmeye başlamıştır. Özellikle pandemi süreciyle birlikte temassız ödeme teknolojileri, bu kartların kullanımını daha da artırmakta ve sağlık açısından tercih edilir hale getirmektedir. Nakitsiz ödemelerle ödeme yapılan ürünler ve hizmetlerin sayısı giderek artmaktadır. Otobüs bileti almak, uçak bileti rezervasyonu yapmak veya online alışveriş yapmak gibi işlemler artık nakitsiz bir şekilde kolayca gerçekleştirilebilmektedir. Bu da toplumun günlük yaşamında nakitsiz ödemelerin daha fazla yer bulmasına neden olmaktadır. Akıllı telefonların yaygınlaşması, ödemeleri daha da kolaylaştırmaktadır. Mobil ödeme uygulamaları ve dijital cüzdanlar sayesinde artık ödemelerimizi hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmekteyiz. Bu durum, özellikle genç nesiller arasında büyük bir kabul görmekte ve finansal alışkanlıkları temelden değiştirmektedir. Nakitsiz toplumun oluşmasıyla birlikte dolaşımdaki yüksek değerli banknotlar ve madeni paraların miktarı azalmaktadır. Bu azalma, yüksek üretim ve işleme maliyetlerinin yanı sıra bankaların fiziksel şubelerin sayısını azaltarak nakitsiz ödemeleri teşvik etmesiyle bağlantılıdır (Fabris, 2019: 54).

Finansal dönüşümün sosyolojik boyutlarına baktığımızda, ödeme alışkanlıklarındaki bu değişikliklerin toplum üzerinde derin etkiler yarattığı görülmektedir. Nakitsiz toplum, tüketicilerin günlük yaşamlarını ve finansal ilişkilerini temelden değiştirme potansiyeline sahiptir. Sosyolojik olarak, bu değişiklikler bireylerin para yönetimi ve harcama alışkanlıklarını etkileyerek daha kontrollü ve izlenebilir harcamalar yapmalarını sağlamaktadır. Bu durum, özellikle bütçe yönetimi ve tasarruf alışkanlıklarında değişikliklere yol açmaktadır (Maurer, 2015; Cambridge, 2018; Bigthink, 2022). Ancak, bazı argümanlar nakit harcamaların para yönetiminde daha fazla kontrol sağladığını öne sürmektedir. Nakit kullanımı, bireylerin harcamalarını daha somut ve anlık olarak görmelerine olanak tanıdığı için harcamalarını daha dikkatli yönetmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, dijital ödeme sistemlerinin yaygınlaşması, sosyal eşitsizlikleri de artırabilmektedir. Bankacılık hizmetlerine erişimi olmayan veya dijital okuryazarlığı düşük olan bireyler, nakitsiz toplumda finansal hizmetlere erişim konusunda dezavantajlı duruma düşebilirler. Öte yandan, dijital ödeme sistemlerinin sağladığı kolaylık ve hız, bireylerin ekonomik aktivitelerini artırarak toplumsal katılımı teşvik edebilir. Sonuç olarak, nakitsiz toplumun yaygınlaşması, tüketici davranışlarını ve toplumsal

yapıların finansal ilişkilerini dönüştürmektedir. Bu dönüşüm, hem olumlu hem de olumsuz sosyolojik etkiler yaratmakta olup, dikkatle incelenmesi gereken bir konudur.

d) Kripto Paralar ve Nakitsiz Toplum Tartışmaları

Kripto paralar, fiziksel para birimlerine benzerlik göstermekle birlikte, hızlı kullanım, sınırlardan bağımsız mülkiyet transferi, anlık işlemler, alışveriş ve para transferi gibi işlevleri yerine getiren ağ tabanlı değişim araçlarıdır. Kripto para kullanımını giderek artan bir tercih haline gelmektedir. Bu artış, kripto paraların sosyal ve ekonomik etkilerini incelemek açısından ilgi çekici bir konu olmuştur. Kuşkusuz, nakitsiz toplum tartışmaları Türkiye dahil birçok ülkenin gündemine gelecektir. Ülkenin nakitsiz bir toplum haline gelmesini istememesi durumunda, sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilir, bireylerin özgürlüğünü koruyan bir sistem oluşturmak önemlidir. Kripto para birimleri, başlangıçta zararsız gibi görünebilir, ancak ilerleme ve gelişme, toplumsal özgürlüğü sınırlama eğilimindedir. Bir kişi özgür olduğunu söylese bile, bu otomatik olarak toplumun genel özgürlüğü anlamına gelmez. Kripto para birimleri, henüz sağlıklı bir hukuki çerçeve sunmamaktadır. Kripto paralar, kara para aklama gibi yasadışı faaliyetlere zemin hazırlayabilir ve bireylerin hesaplarını tehlikeye atabilir.

Ayrıca, kripto paralar ulusal para birimlerinin istikrarsızlığına katkıda bulunarak küresel ekonomik bir krize yol açabilir. Bu gibi kriz dönemlerinde, nakitsiz toplum bir tür çözüm olarak sunulabilir ve toplumun bu yönde bir eğilim gösterebileceği dikkate alınmalıdır. Tarihsel olarak, değişimler genellikle kriz ve kaos dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, nakitsiz topluma geçiş, yeni bir dünya düzeninin oluşumunda bir adım olarak değerlendirilebilir. Değişikliğin bireylerin talepleri doğrultusunda gerçekleşiyor gibi görünmesi, aslında daha geniş kapsamlı bir müdahalenin sonucu olabilir.

5. SONUÇ

Kripto para birimleri nakitsiz topluma geçiş aşaması için bir araç olarak kullanılabilir, ancak bu geçişin tamamını sağlamak için yeterli olmayabilirler. Nakitsiz toplum kavramı, fiziksel para kullanımının tamamen ortadan kalktığı bir toplum anlamına gelmektedir. Bu durumda, tüm finansal işlemler elektronik olarak yapılır ve para transferleri dijital ortamda gerçekleşir. Kripto para birimleri, dijital ödeme yöntemleri olarak nakitsiz topluma geçiş sürecine yol açabilmektedir.

Nakitsiz topluma geçiş süreci, sadece kripto parayla gerçekleşmez ama önemli bir alıştırma sürecidir. Buna ek olarak teknolojik altyapı, hükümet politikaları, finansal kurumların dijital dönüşümü, tüketici davranışları ve kabul edilebilirlik düzeyleri gibi faktörler etkili olmaktadır. Kripto para birimleri, özellikle düşük ücretler, hızlı işlem süreleri, merkezi otoritelerin kontrolüne karşı direnç gibi avantajları nedeniyle nakitsiz topluma geçiş sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Nakitsiz toplumda dijital ödemelerin yaygınlaşması ve kullanımının artması, finansal işlemlerin izlenebilirliğini artırabilmektedir. Bazı kripto para birimleri, merkezi otoritelerin müdahalesine karşı dirençli olmaları ve kişisel verileri koruma konusunda güçlü şifreleme teknolojileri kullanmaları nedeniyle nakitsiz topluma geçişi cazibeli bir hale getirmektedir. Böylelikle kripto paralar yeni bir gözetleme şekli olarak önümüze çıkmaktadır.

Kripto paraların anonimliğinin korunmasının yanı sıra, blokzincir teknolojisi nedeniyle işlemlerin izlenmesi zor görünmektedir. Bu durum ulus devletler açısından ciddi riskler barındırmaktadır. Sistemi inşa edenlerin yani çalışmanın başında belirttiği gibi bu defteri yazarlar için bahse konu riskler söz konusu değildir. Bu nedenle, kripto para birimlerinin tamamen gözetimsiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Kripto paralar, nakitsiz toplumda finansal işlemlerin

izlenilebilirliğini artırabilmektedir. Nakitin kullanıldığı toplumlarda harcama davranışı genellikle tahmin edilirdi ama tam duruma vakıf olunamazdı. Nispeten bireylerin mahrem alanları olabilmekteydi. Örneğin ücretli çalışanın maaşının ne kadarını nakit aldığı bilinmemektedir. Ama nakit çektiği parayı nereye harcadığı bilinmemektedir. Bu bağlamda nakitsiz toplumla birlikte tüm harcamalar net bir şekilde görülebilmektedir. Çünkü nakit banka hesabındaki bir rakamdan ibaret olup, yapılacak her türlü harcama nakit kullanılmadan hesap üzerindeki rakamların havalesi/aktarımı suretinde meydana gelmektedir. Böylelikle harcama davranışının tüm mahremiyeti ortadan kalkmaktadır. Bu durum tam gözetim toplumunun inşasını ifade etmektedir. Böylelikle bireyin düşünüşünü, harcama davranışlarını, algılayışını ve hatta kendisine yabancılaşmasını doğurabilmektedir. Birey, sistemi inşa edenlerin müdahalesine açık bir hale gelebilmektedir. Gözetim uygulamalarının amaçları bazen haklı olabilir (kara para aklama, terörizm gibi), ancak bu uygulamaların sınırları ve kişisel özgürlüklerle ilgili endişeler dikkate alınmalıdır.

Bu bağlamda, kripto paralar ve nakitsiz toplumun yavaşça gerçekteşen bir dönüşümün parçaları olduğu söylenilebilir. Dolayısıyla bu sürecin denetimi, kontrolü, bireylerin mahremiyeti, özel hayatın gizliliğinin ve kişiye özel bilgilerin korunması önem arz etmektedir. Ayrıca finansal dönüşümün sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde gerçekteşmesi için dengeli bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu yaklaşım, toplumların finansal özgürlüklerini koruması ve teknolojinin sunduğu imkanlardan tam olarak yararlanabilmesi açısından kritiktir.

Nakitsiz toplumun gelişimi, finansal işlemlerin daha fazla izlenebilir hale gelmesine yol açabilir. Gözetim toplumu, bireylerin davranışlarının yakından takip edildiği bir toplum biçimini ifade etmektedir. Nakitsiz toplumda, finansal işlemler elektronik ortamda gerçekteştirildiği için, bu işlemler daha kolay izlenebilir hale gelebilmektedir. Bankalar, hükümetler ve diğer kurumlar, bireylerin harcama alışkanlıkları ve mali durumları hakkında daha fazla veri toplama yeteneğine sahip olabilirler. Bu da gözetim toplumunun daha da güçlenmesine yol açabilmektedir. Bu bağlamda, nakitsiz toplumun yükselişiyle birlikte her yönüyle gözetimi hayatımızın her alanında görmemiz muhtemel görülmektedir. Bu, bireylerin mahremiyetini ve kişisel özgürlüklerini tehdit edebilir. Bu nedenle, finansal dönüşümün denetimi ve düzenlenmesi konusundaki önem artmaktadır. Gelecekteki araştırmaların, finansal özgürlüğü korurken bireylerin mahremiyetini savunma yollarını araştırması gerekmektedir.

Nakitsiz toplum ve kripto paralar arasındaki ilişki, finansal sistemlerin evrimi ve teknolojik ilerlemelerle birlikte önemli bir değişim sürecini işaret etmektedir. Kripto paralar, bu dönüşümün önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır, çünkü hızlı ve anonim ödemelerin yanı sıra merkezi otoritelerin kontrolüne karşı dirençli olmaları, nakitsiz topluma geçişte önemli bir rol oynayabilecekleri anlamına gelmektedir. Kripto paraların avantajları arasında düşük işlem ücretleri, hızlı işlem süreleri ve sınırlardan bağımsız mülkiyet transferi gibi özellikler bulunmaktadır. Ayrıca, kişisel verilerin korunması konusunda güçlü şifreleme teknolojileri kullanmaları, kullanıcıların gizliliğini artırabilir. Ancak, kripto paraların dezavantajları da göz ardı edilmemelidir. Anonimliğin korunması, yasa dışı faaliyetlere zemin hazırlayabilir ve ulusal para birimlerinin istikrarsızlığına katkıda bulunarak ekonomik krizlere yol açabilir.

Bu bağlamda, nakitsiz toplumun oluşumu ve kripto paraların yaygınlaşması sürecinde dikkatli bir denge sağlanmalıdır. Finansal özgürlüğün artırılması önemli olsa da bireylerin özel hayatları ve kişisel bilgilerinin korunması da göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, bu dönüşümün denetimi, bireylerin mahremiyeti ve haklarına saygı gösterilerek yapılmalıdır. Bu çalışma, nakitsiz toplumun geleceğini ve kripto paraların bu süreçteki konumunu anlamaya yönelik önemli perspektifler sunmaktadır. Sonuç olarak, nakitsiz toplum ve kripto para arasındaki bu karmaşık ilişkinin daha fazla araştırılması ve tartışılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Atik, M., Köse, Y., ve Yılmaz, B. (2021). Kripto Para, Para mıdır Döngüsünde Kabul Edilebilirlik Üzerine Ampirik Bir Uygulama. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 155-172. DOI: 10.47129/bartiniibf.864564.

Bátiz-Lazo, B., Haigh, T., ve Stearns, D. L. (2014). How the Future Shaped the Past: The Case of the Cashless Society. *Enterprise ve Society*, 15(1), 103–131. <http://www.jstor.org/stable/23701689>.

Baur, D. G., Hong, K., ve Lee, A. D. (2018). Bitcoin: Medium of Exchange or Speculative Assets? *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 54, 177-189. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2017.12.004>

Bigthink, (2022). 13.05.2024 tarihinde As The World Goes Cashless, How Are Our Spending Habits Changing?. <https://bigthink.com/sponsored/cashless-spending-habits/> adresinden alındı.

Bitirim Okmeydan, S. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: ‘Panoptikon’dan ‘Sinoptikon’ ve ‘Omniptikon’a. *AJIT-E: Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 45-69. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2017.5.003.x>

Brookings, (2022). 13.05.2024 tarihinde <https://www.brookings.edu/articles/addressing-zimbabwes-inflation-the-role-of-the-digitalization-of-financial-transactions/> adresinden alındı.

Cambridge, (2018). A Cashless Society: Benefits, Risks, And Issues - Abstract of The London Discussion. *British Actuarial Journal*, 23, e28. doi:10.1017/S1357321718000223

Can, İ. ve Ulutaş, E. (2021). *Teşhir Toplumu*. 1. Baskı, İstanbul: Ketebe Yayınları.

Catalini, C. ve Gans, J. S., (2019). Some Simple Economics of the Blockchain. *National Bureau of Economic Research - Working Paper No. 2874598*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2874598>

Cryptonews, (2023). 03.05.2024 tarihinde <https://cryptonews.com/news/new-partnership-lets-travelers-book-expedia-hotels-with-bitc-7028.htm> adresinden alındı.

Çetinkaya, Ş. (2018). Kripto Paraların Gelişimi ve Para Piyasalarındaki Yerinin Swot Analizi ile İncelenmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 11-21.

Dağlı, İ. (2019). Kripto Paraların Dünya Ekonomisindeki Makroekonomik Boyutu ve Türk lirası Bazında Yatırım-Tasarruf Aracı Olarak Kripto Paralara Genel Bir Bakış. *Uygulamalı Ekonomi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 40-49.

Dolgun, U. (2010). *Çalışma Yaşamında Gözetim*. Journal of Social Policy Conferences (49).

Efe, A. (2021). Kripto Paranın Siyaset ve Ekonomi Felsefesiyle Yorumlanması: Hükümran Kudretin Senyoraaj Hakkının İhlali Bağlamında Bir Tartışma. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(4), 593-611. DOI: 10.29106/fesa.954589

Fabris, N. (2019). Cashless Society – The Future of Money or a Utopia? *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 8(1), 53-66. <https://doi.org/10.2478/jcbtp-2019-0003>.

Gidens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. (C. Atay, Çev.) 2. Baskı. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Graham, L. (2017). As China Cracks Down, Japan is Fast Becoming The Powerhouse of The Bitcoin Market. 10.08.2023 tarihinde <https://www.cnbc.com/2017/09/29/bitcoin-exchanges-officially-recognized-by-japan.html> adresinden alındı.

Gürdal, E. (2021). Dijital Kamu Diplomasisi mi Dijital Gözetim mi? *MECMUA – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 417-434. DOI: mecmua. 865689.

İMF, (2010). 13.05.2024 tarihinde <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/087/2010/006/article-A001-en.xml> adresinden alındı.

İsmayılov, E. K. ve Sunal, G. (2012). Gözetlenen ve Gözetleyen Bir Toplumda, Beden ve Mahremiyet İlişkisi: Facebook Örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (18), 21-41.

İşler, B., Takaoğlu M., Küçükali U. F. (2019). Blokzinciri ve Kripto Paraların İnsanlığa Etkileri. *Yeni Medya Elektronik Dergi*, 3(2), 71-83. Doi: 10.17932/IAU.EJNM.25480200.2019.3/2.71-8.

Karakehya, H. ve Usluadam, A. K. (2016). Neden Gözetli(en)iyoruz, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 187-200.

- Keynes, J. M. (2010). *Genel Teori (İstihdam, Faiz Ye Paranın Genel Teorisi)*. (Prof. Dr. Uğur Selçuk Akalın, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Koşar, A. F. (2024). Sosyal Medyanın İnsanları Beğenilerinde Hapsetmesi: Youtube Örneği ve Gözetim Toplumu. *JSPS*, 1(1), 14-19, <https://doi.org/10.5281/zenodo.10928519>
- Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişİ*. (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Lyon, D. (2003). Surveillance Technology and Surveillance Society. T. J. Misa, P. Brey ve Andrew Feenberg (Ed.), *Modernity and Technology* içinde (161-184). London: The MIT Press.
- Lyon, D. (2006). *Günlük Hayatı Kontrol Etmek Gözetlenen Toplum*. (G. Soykan, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmaları-Genel Bir Bakış*. (A. Toprak, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lyon, D. (2018). Surveillance Studies. T. Monahan ve D. M. Wood (Ed.), *Surveillance Studies* içinde (18-21). New York: Oxford University Press.
- Maurer, B. (2015). *How Would You Like to Pay? How Technology is Changing the Future of Money*. Duke University Press.
- Mishkin, F. S. (2016). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*. Eleventh Edition Global Edition. London: Pearson Education.
- Narayanan, A., Bonneau, J., Felten, E., Miller, A. And Goldfeder, S. (2016). Bitcoin and Cryptocurrency Technologies - a Comprehensive Introduction, Princeton University Press.
- Reuters, (2021). 03.05.2024 tarihinde <https://www.reuters.com/technology/tesla-stops-taking-bitcoin-cites-fossil-fuel-use-mining-cybercurrency-2021-05-12/> adresinden alındı.
- Toktaş, S. A., Binark, M., Dikmen, E. Ş., Fidaner, I. B., Küzeci, E., Özeygen, A., (2012). *Türkiye 'de Dijital Gözetim- T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi*. İstanbul: Alternatif Bilişim Derneği.
- Traveldailynews, (2014). 03.05.2024 tarihinde <https://www.traveldailynews.com/hotels-lodging/expedia-com-now-accepts-bitcoin-to-give-travelers-more-choice-and-flexibility-in-hotel-payments/> adresinden alındı.
- Voaturkce (2021). Çin'in Kripto Para Yaşığı Ne Anlama Geliyor? 09.09.2023 tarihinde <https://www.voaturkce.com/a/cinin-kripto-para-yasagi-ne-anlama-geliyor/6244497.html> adresinden alındı.
- Wired, (2014). 02.05.2024 tarihinde <https://www.wired.com/2014/01/overstock-bitcoin-live/> adresinden alındı.
- Yıldırım, A. (2022). Enformasyon Çağında Gözetim Toplumu: Facebook Cambridge Analytica Skandalı, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 6(2), 104-112. DOI: 10.17932/IAU.EJNM.25480200.2022/ejnm_v6i2001.